

HƏYATDA DA, YARADICILIQDA DA SƏMİMİ OLAN İNSAN

İstedadlı yazıçı, ədəbiyyatşünas alim, publisist və nəşir İsmayıl Vəliyev haqqında düşüncələr

Bəllidir ki, yaradıcı bir şəxsin sənətdə, ictimai həyatda hansısa uğurundan danışmaq, konkret əsərindən bəhs etmək o insanı yetərinəcə tanımağa, onun mənəvi aləminə, vətəncilik əxlaqına bələd olmağa kifayət etmir. İctimai cəmiyyət də onda maraq doğuran şəxsiyyəti geniş anlamda tanımağa, dərk etməyə maraqlı olur. Bu halda onun ömür yolunu, həyatını, bütün fəaliyyətini izləmək və şəxsiyyəti, yaradıcılığı ətrafında geniş təsəvvürə malik olmaq da özünün zəruriliyini doğurur. Belə olduqda onun vətən və xalq üçün çalışmalarını, milli kökə bağlılığını, yeni insan, vətəndaş yetişdirmək amalını əməli işlərinin, ictimai-siyasi fəaliyyətinin, elmi-ədəbi yaradıcılığının təmsalında təqdim etmək, işıqlandırmaq daha doğru olar.

İsmayıl Vəliyev 1951-ci il mart ayının 18-də Qərbi Azərbaycanın Alahverdi (sonralar Tumanyan) rayonu, böyük Ayrım kəndində fəhlə ailəsində anadan olmuşdur. 1965-ci ildə 8 illik məktəbi, 1968-ci ildə isə orta məktəbi bitirmişdir. Bir müddət istehsalatda çalışdıqdan sonra uşaqlıqdan qəlbində toxum kimi cücərdiyi istəklərinin coşqusu ilə böyük şəhərlərə sarı qanadlandı. Ucqar bir dağ kəndindən ayrılaraq həyata aydın baxışları, saf duyğuları, düşüncəsilə Bakıya üz tutan yaraşıqlı gənc, ürəyi nəcib, xeyirxah işlər görmək istəyiylə cırpınan oğlan, onun üçün qərib olan bu şəhərdə “dayı axtarışına” çıxmada, həyatın burulğanlarına mərdliklə sinə gələrək yaşamağın, oxuyub-öyrənməyin yolunu axtara-axtara özünü yetişdirməyə çalışdı. O zaman respublikada özünün nüfuzu ilə öndə olan bir ali məktəbin - Azərbaycan Dövlət Universitetinin (BDU) çoxları üçün əlçatmaz olan jurnalistika fakültəsində (1970-1975) təhsil aldı. Hələ tələbəlik çağlarından imzası qəzet səhifələrində göründü, səsi radio dalğalarından gəldi. “Bulaq” verilişinin uzun illər müəllifi oldu, folklorumuzun, xalq yaradıcılığının ətirli boxçasından üzə çıxardığı incilərə, ulu adət-ənənələrə özünün söz işığını çilədi. Televiziyanın bir sıra proqramlarında müəllif və aparıcı kimi çıxışlar etdi. İctimai-ədəbi mühitdə müstəqil fəaliyyətə başlayanda ən böyük vəzifə borcunu xalqına xidmət etməkdə gördü.

Onun Bakı həyatı, yetişib-formalaşdığı mühit, özünün qabiliyyəti, istedadı, ən başlıcası da illərlə zəhmətə, əziyyətlərə qatlaşıraqlı elmi-ədəbi yaradıcılıqla məşğul olduğu zamanlar, ictimai-ədəbi cəmiyyətdə özünü təstiqi gözlərimin qarşısında olub. Öz üzərində çalışmaları, düşüncəsinə, yaddaşına hakim kəsilən mövzuları peşəkarcasına işləməsi yoluna işıq saldı. İsmayılın haqqında sözə rəvac verməyən də bu səbəblərdən qaynaqlandı. Bu insanın təbiətindəki mülayimlik, sadəlik, işgüzarlıq, təvazö, az danışib, çoxmiqyaslı işlər görməsi, onun həyatda da, elmi-ədəbi yaradıcılıqda da səmimi olduğunu göstərir. Eləcə də çoxşaxəli yaradıcılığı ilə gənclərin tərbiyə olunmasında, ədəbiyyatın, maarif və mədəniyyətin inkişafında gördüyü işlər gözlərimiz qarşısında onun maarifçi obrazını işıqlandırır.

İsmayıl Vəliyev universiteti bitirəndən sonra əmək fəaliyyətinə Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatında korrektor kimi başlamışdır. Az keçməmiş nəzəri biliyini təcrübədə bacarıqla həyata keçirməsi, istedad və qabiliyyəti rəhbərliyin diqqətini cəlb etdiyindən vəzifə pillələrində irəliləyir. “Azər-nəşr”də, “Yazıçı”da, “Ensiklopediya” nəşriyyatlarında yaradıcı sahənin məsul vəzifələrində çalışır. Bu vəzifələrdə qazandığı təcrübə onu vaxtilə respublikada fəaliyyət göstərmiş Azərbaycan Dövlət Nəşriyyat, Poliqrafiya və Kitab Ticarəti İşləri Komitəsi Nəşriyyatlar İdarəsinin rəisi pilləsinə qalxmasına yol açır. Kitab mədəniyyətinin inkişafında canfəsanlıqla çalışır. İ.Vəliyev bu gün respublikada barmat sayına gələn nəşirlərdəndir.

1984-cü ildən əmək fəaliyyətini Azərbaycan KP MK-da davam etdirən İ.Vəliyev burada 5 il müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır. Nəhayət, Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası Baş redaksiyasında baş redaktorun birinci müavini (1989-1991), baş redaktor

(1991-1992), Azərbaycan-Türkiyə birgə müəssisəsi “Göytürk” Nəşriyyat, Poliqrafiya və Ticarət Şirkətinin Baş direktoru (1991-1992) olmuşdur. 1993-cü ildən 2004-cü ilin aprelində “Azərbaycan Ensiklopediyası” Nəşriyyat-Poliqrafiya Birliyinin Baş direktoru və Baş redaktoru olmuşdur.

İsmayıl Vəliyev tanınmış ədəbiyyatşünas-alimdir. Daim elmi axtarışlarla məşğul olan bu ziyalı 1983-cü ildə “Ədəbi portret: onun funksiyası və tipologiyası” mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə edərək filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır. 2001-ci ildə isə “Ədəbiyyatda insan konsepsiyası: tarixi, təşəkkülü və inkişaf mərhələləri” mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə edərək, filologiya elmləri doktoru olmuşdur. “Ədəbi portret və xarakter” (1981), “Ədəbiyyatda insan konsepsiyası. Tarixi təşəkkülü və inkişaf mərhələləri” (1999), “Redaktənin əsasları: nəzəriyyə və təcrübə” (I-II hissə, 2002-2003), “Azərbaycan-Türkiyə ədəbi əlaqələri yeni mərhələdə” (2014) monoqrafiyaların, kitab nəşri və mətbuat məsələləri ilə bağlı 7 tədris proqramının, onlarca elmi məqalənin, 4 dərş vəsaitinin və 3 dərşliyin müəllifidir. O, 1984-cü ildən pedaqoji fəaliyyətlə məşğuldur.

Sözün sərrast, lakonik və təsirli deyilməsində redaktənin rolunun böyük əhəmiyyət daşıdığını onun yuxarıda adına çəkdiyimiz “Redaktənin əsasları. Nəzəriyyə və təcrübə” dərşlik kitabında aydın görmək mümkündür. Bu əsər onun jurnalistika sahəsində apardığı ciddi elmi-nəzəri araşdırmalarının, uzun illər pedaqoji sahədə əldə etdiyi təcrübənin əlaqəli şəkildə işlənməsinin nəticəsində ərsəyə gəlmiş dəyərli bir dərşlikdir.

İsmayıl Vəliyev zamanı, vaxtı itirmədən, ondan bütünlüklə xalqın mənafeyinə istifadə edən, azərbaycançılıq ideologiyasının inkişafına özünün çoxşaxəli yaradıcılığı ilə töhfəsini verən bir ziyalıdır. Cəmiyyətin mənəvi, ideoloji yükünü çəkərək, yeni nəslin tərbiyəsində müstəsna əhəmiyyəti olan əsərlərin nəşri ilə məşğul olmuş, özünün də uşaq ədəbiyyatı sahəsindəki yaradıcılığını ədəbi çalışmaları arasında bir qolu olaraq inkişaf etdirmişdir. Bu gün övladlarımızı necə tərbiyə etməli, onlara hansı keyfiyyətləri aşılamalı, nəyi öyrətməliyik? Bütün bunları uşaqlar üçün yazdığı bir çox əsərlərində (“Sarı buğda”, “Pişik balasının oyunları”, “Qızılqaz əfsanəsi”, “Zalim pələng və nəğməli quş”, “Zalim padşahla oğlu”, “Od ağacı”, “Tülkübalanın sərgüzəştləri”), başqa xalqların da folklorundan, çağdaş dövr yazıçıların kitablarından etdiyi tərcümə və tərtiblərində (Məhtimqulu: “Qəm seli”, Salıtkov Şədrin: “Nağıllar və hekayələr”, Qaracaoğlan: “Aramızda qarlı dağlar dayanıb” (Qara Namazovla birlikdə), “Qədim Şərq Ədəbiyyatı”) ifadə etməyə çalışıb. Bu mövzuda müntəzəm olaraq xeyli əsərlər yazsa da, İsmayıl heç vaxt uşaq yazıçısı adına iddialı olmamış, əksinə, uşaqlar üçün əsər yazmağı hər bir yazıçı, şair, ədəbiyyat nəzəriyyəçisinin vətəndaşlıq borcu hesab etmişdir.

Burda xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, İ.Vəliyevin tərcüməçilik fəaliyyətində “qədim Şumer-akad ədəbiyyatının ən yaxşı nümunələrindən olan və təxminən VI-II minilliklərdə formalaşaraq gil lövhələr üzərinə köçürülüb, bu günümüzədək gəlib çatmış” “Bilqamis” dastanı (Hər şeyi bilən adamın dastanı) xüsusi bir səhifə olmaqla böyük əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan dilinə ilk dəfə tərcümə olunmuş əsərin əhəmiyyətini şərtləndirən başlıca xüsusiyyət isə, kitabın annotasiyasında qeyd edildiyi kimi, bu dastanda qədim insanların əbədi həyat, ölməzlik haqqında arzu və düşüncələri, onların həyat və məişətinin geniş bədii lövhələrlə əks olunmasıdır. Onun yuxarıda adını çəkdiyimər, ədəbi-elmi tutumu ilə olduqca dəyərli olan “Qədim Şərq Ədəbiyyatı”na daxil edilmiş “qədim Misir, Şumer, Çin, Hind, Midiya, Yəhudi xalqlarının ən qədim söz yadigarları: Misirin nəşri və şeiri, Şumerin “Bilqamis” dastanı”, əski Çin ədəbiyyatından, fəlsəfi poeziya və tarixi nəşrindən örnəklər, Hind xalqının “Mahabharata” dastanı, yəhudilərin “Töv-

rat”a daxil olan “Varlıq kitabı”ndan seçmələr: İonanın kitabı, Rufun kitabı, İovun kitabı, Süleymanın (Solomonun) “Nəğmələr nəğməsi”nin bilik daireməzin zənginləşməsində yeri və rolu olduqca böyükdür.

İsmayıl Vəliyevin çoxşaxəli elmi-ədəbi yaradıcılığında aparıcı qollarından biri, 200 ildən də çox xalqın üzleşdiyi faciələr, didərginlik, qaçqınlıq dərş, yurd həsrətilə süslənmiş bir sıra əsərləri - “Dünya susur, tarix susmur” (1994), “Qaçqınlıq” (1996), “Qara gündəlik” (20 Yanvar faciəsi) (1997), “Burulğanlar içində” (1997) əsərləri olmuşdur. Bu əsərlərin qayəsində onun uzun illər məşğul olduğu “Qafqazda və keçmiş Sovetlər Birliyi məkanında baş verən siyasi hadisələr, milli münəqişələr, qaçqınlıq problemi və onların həlli yolları, insan hüquqları, müasir konfliktologiya məsələləri” dayanır. Və bu mövzu ilə əlaqədar onun dövrü mətbuatda 100-ə yaxın publisist məqaləsi dərc olunmuşdur. Müəllifi olduğu, milli-bəşəri mahiyyət kəsb edən irihəcmli “Deportasiya” kitabı da soydaşlarımızın həmin dövr həyatının salnaməsidir. Bütün bunlar xalqımız üçün ağırlı olan mövzuların tarixi aspektdən araşdırılması, onlara həssaslıqla yanaşılması, baş vermiş hadisələrin gələcək nəsə çatdırılmasında onun ziyalı mövqeyini, vətəndaşlıq borcunu ifadə edir.

İsmayıl Vəliyevin çox əsərlərindən, onun vətəndaşlıq mövqeyinin aydın güzgüsü olan fikirlərindən nümunələr vermək olar. İkinci vaxtda onlardan iqtibaslar etmək, kiçik bir məqalənin çərçivəsinə sığmadığından məsələyə xəsisliklə yanaşmaq lazım gəlir. Amma vaxtilə onun bəlkə də göz yaşı içərisində qələmə aldığı “O dağlarda nələr qaldı” genişhəcmli publisistik məqaləsindən (mən onu tarixi-bədii əsər adlandırardım!) kiçik bir parçanı təqdim etməyə bilmirəm: “Çox şeylər qalıb o yerlərdə. Qocaman Ləlvər dağı, o dağın soyuq bulaqları, adlarımız yazılan qayalar, xatirələrimiz yaşayan yamaclar - Bənövşə dərəsi, Böyük qaya, Kəmə qaya, Quymaq daşı, Qaracaoğlunun yağı qoruğu, Oğuz qəbirləri, qayalarda qədim at şəkilləri, Gen dərə, Gen dərədən o yana Mədən qəsəbəsi... Həmin Mədən qəsəbəsi deyilən yerdə qədimlərdən mis çıxarılır. Sonralar fransızlar ayaq açır ora. Orada Manes adlı fransız sex açır. Lakin bu günə kimi də bərəkət yuvası sayılan Allahverdi qəsəbəsi yaşayır. Bir az yuxarıda qədim qəbirlərlə zəngin olan Uzunlar kəndi (sonralar adını dəyişib Odzun qoyublar). Bir az yuxarıda Tumanyan qəsəbəsi (əvvəlki adı Kolagirən olub) yerləşir. Şeyx Sənanın adı ilə bağlanan Sənan qəsəbəsi də buradadır...” Beləcə, bu yerlərin toponimləri, dərələri, dağları, buz bulaqları, meşələri, qayaları, meyvəli bağları həsrətin içində gizildəyən müəllifin ürək ağrısı ilə təsvir olunur...

İ.Vəliyev 1979-cu ildən Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin, 1985-ci ildən isə Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvüdür. İndiyədək 40-a yaxın kitabın, 400-dən çox elmi, 500-dən artıq elmi-publisistik məqalənin, elmi məruzə və çıxışların müəllifi, 9 kitabın tərcüməçisidir. Onun əsərləri ingilis, alman, türk, Ukrayna, rus, ərəb dillərinə tərcümə olunmuşdur. O, müxtəlif vaxtlarda Almaniya, Macarıstan, Türkiyə, İran, Rusiya, Ukrayna, Qazaxıstan, Gürcüstan və başqa ölkələrdə keçirilmiş elmi konfrans və tədbirlərdə məruzə və çıxışlar etmişdir. Bütün bunlar onun tərcümeyi-halından verdiyimiz yığcam məlumatlardır. Ancaq onlarla yaxından tanış olduqda bu fəaliyyətin nə qədər geniş, əhatəli olduğuna heyrət etməmək mümkün deyil.

Fəhləlikdən ədəbiyyata, elmə uzanan yolları halal zəhməti, əlahiddə istedad və qabiliyyətilə qət etmiş professor İsmayıl Ömər oğlu Vəliyev bu gün ömrünün 67-ci baharına qədəm qoyur. Fəslin sultan çağında, Novruz bayramının astanasında İsmayıl Vəliyevi Xoş Gününə münasibətilə təbrik edirik, Uca Tanrıdan ona sağlığı, yeni yaradıcılıq uğurları arzulayırıq.

Şəfəq NASİR,
“Respublika”.